

ANALÝZA A HODNOCENÍ JAZYKOVÉ ÚROVNĚ VYBRANÝCH POŘADŮ ČESKÉ TELEVIZE ZA 2. POLOLETÍ 2021

Martin Havlík – Lucie Jílková – Jakub Kopecký – Helena Özörencik

Úvod

Jazyková analýza, kterou jsme zpracovali, je založena na postupech a kritériích popsanych v úvodu textu Analýza a hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů České televize za 1. pololetí 2006. Za primární považujeme požadavek kultivovanosti vyjadřování, kterou chápeme jako správnost a přiměřenost jazykového projevu s ohledem na situační a žánrové aspekty. Tentokrát jsme analyzovali pořady AZ-kvíz junior; Českem na koňském hřbetu; Euro 2020; Pečení na neděli; Tamtam; Události v kultuře.

AZ-kvíz junior

Pořad AZ-kvíz junior je odvozen od již klasického pořadu AZ-kvíz, přebírá jeho herní principy; je jeho verzí určenou dětským soutěžícím a divákům. Naše analýza je zaměřena na jazykový projev moderátora Jana Adámka. Dále se věnujeme formulaci otázek, které moderátor dětem pokládá.

Jan Adánek je pro tento pořad moderátorem velmi dobře zvoleným. Dětským soutěžícím je příjemným a empatickým dialogickým partnerem, ve vhodné chvíli je povzbuzuje, nebo vyjadřuje lítost, když se jim zrovna nedaří; zároveň je moderátorem zcela nestranným a spravedlivým.

Jan Adánek mluví v přiměřeném tempu, vhodně intonuje a je třeba vyzdvihnout jeho pečlivou výslovnost, jež je v tomto typu pořadu velmi žádoucí, neboť nedbalá výslovnost by mohla způsobit nejasné znění pokládaných otázek (např. součástí zadání jedné otázky byly výrazy *sluka* a *sloka*). Pečlivá výslovnost se projevuje mimo jiné zřetelným vyslovením dvou totožných souhlásek na hranici slov, namátkou: *abychom mohli, špičatých chlupů, rozjždíme cenomat ted', povlak který* apod., nebo důsledným umístováním rázů (ráz značíme [?]): *akci, která se pu žumělých nádrží koná na podzim; jako žobalový materiál; bývá žaž černý; viola ža violoncello; k žukusování aj.* Oceňujeme také jeho náležitou výslovnost cizího slova *puzzle* [pazl], jakkoli je v neformálních projevech běžnější výslovnost [puce].

Při formulování otázek užívá moderátor zásadně tvarosloví spisovné češtiny; zde je na místě připomenout, že se jedná o čtené texty. V nečtených pasážích se, ovšem velmi zřídka, objevuje i tvarosloví nespisovné: *obyčejnej kotel, oranžový třístovkový finále, s váma, to je krásný, my dem* (jdeme). Celkem pravidelnou součástí jeho nečtených textů je také členicí výraz *tak* doplněný

dlouhým hezitačním zvukem, tedy dlouhou středovou samohláskou [ə:]: *takə:*; dodejme, že tento členicí signál je v současné mluvené češtině velmi běžným jevem i u mnoha jiných mluvčích. Obecně jsou ale i nečtené pasáže pronášeny češtinou spisovnou, kultivovanou, včetně např. užívání slovesného přičestí v přísudku: *Barča už je nachystána*, jež zdaleka není v současných veřejných mluvených projevech samozřejmostí.

Slovní zásoba otázek je přiměřená věku dětí, celkově jsou formulovány srozumitelně, stručně a jednoznačně. Pouze v některých – ovšem naprosto ojedinělých – případech snad mohly být vyjádřeny vhodněji. Např. v otázce, na niž se očekávala odpověď *Ludolfovo číslo*, zazněly dva synonymní výrazy ke slovu číslo, a to *numero* a *numerická hodnota*, patrně ve snaze neužít přímo slovo *číslo*, které bylo součástí odpovědi. Domníváme se, že slovo *numero* je pro děti velmi neobvyklé.

Zadání jiné otázky bylo zformulováno takto: *Toto slovo cizího původu známe ve více významech. Označují se jím například dámské společenské šaty nebo večerní róba. Jak se jim říká?* Ani jedno z dětí požadované slovo, tj. *toaleta*, neodpovědělo. Problematické může být to, že v druhé části zadání nezazněly **různé** významy tohoto slova, avizované v první části. Slovo *nebo* navíc může signalizovat, že těmi různými významy jsou *dámské společenské šaty* a *večerní róba*. Ty jsou však synonymy a dalším významem je např. *místnost s WC*. Snad by tedy bylo vhodnější uvést jako ony různé významy *dámské večerní šaty* a *WC*. Nemůžeme však vyloučit ani to, že slovo *toaleta* děti dosud skutečně neznaly.

A konečně jsme v jednom z úvodních moderátorových vstupů zachytili drobnou terminologickou nepřesnost. Mezi pranostikami vztahujícími se k podzimu zaznělo také: *Září, na léto jde stáří*. Obecně se pranostikou rozumí lidová průpověďka vyjadřující souvislost mezi roční dobou (často nějakým svátkem), typem počasí a jistou (vesnickou, pracovní) činností. Uvedený příklad však spíše než pranostikou je všeobecně známou, do jisté míry zlidovělou personifikací z dílny Z. Svěráka.

Shrnutí: Závěrem můžeme říci, že celková jazyková úroveň pořadu AZ-kvíz junior je vysoká; volba moderátora Jana Adámka je jednoznačně šťastná.

Českem na koňském hřbetu

Čtrnáctidílný cyklus *Českem na koňském hřbetu* vysílala Česká televize od září do prosince 2021 vždy ve čtvrtek na programu ČT2, jeden díl trval 25–28 minut. V pořadu putují herečtí bratři Ondřej a Martin Krausovi (OK a MK) v sedle starokladrubských hřebců českou krajinou. Cestou navštěvují přírodní i kulturní památky, vyzkoušejí si různé jezdecké disciplíny, setkávají se s chovateli koní, jezdci a dalšími lidmi.

V našem hodnocení se zaměříme na mluvený projev obou herců (jiní profesionální mluvčí zde nevystupují). V pořadí lze rozlišit dva hlavní typy jejich promluv: doprovodné komentáře čtené mimo záběr a promluvy pronášené před kamerou – při jízdě na koni či jiných činnostech –, lišící se různou mírou připravenosti.

Projev OK i MK v doprovodných komentářích hodnotíme převážně jako kultivovaný. Oba promlouvají v přiměřeném tempu a zpravidla dodržují zásady spisovné výslovnosti, zřetelně např. vyslovují obě stejné souhlásky na hranici slov ve spojeních typu *výcvik koní, velkým milovníkem*. Z odchylek od náležité výslovnosti se u obou mluvčích vyskytuje např. krácení samohlásek: *cisaři, vykonnější, dvur; přijíždíme ve chvíli; vyhánění na pastvu bylo spojeno...* O něco větší problémy s výslovností má MK. V jeho projevu jsme zaznamenali nesprávně vyslovované *l* (lambdacismus), dále např. častější redukovanou artikulaci – vypouštění hlásek ve slovech *rozhledna* [rozledna], *zlikvidovat* [zlikidovat], *nemuseli* [nemusli] nebo výslovnost slova *hřebčín* jako [hřepšín].

V projevech před kamerou je výslovnost obou mluvčích zpravidla méně pečlivá. To souvisí s nižší mírou připravenosti těchto promluv a také s těžšími podmínkami, ve kterých promluvy vznikají – často se jedná o rozhovory při jízdě na koni. I tyto projevy jsou však zpravidla dobře srozumitelné.

V promluvách natáčených v terénu používají oba protagonisté převážně obecnou češtinu, resp. se v nich střídají slovní tvary obecněčeské se spisovnými, a vyskytuje se zde množství kolokviálních (nespisovných) a expresivních výrazů. Jedná se z velké části o dialogy obou bratrů, které jsou pomocí těchto jazykových prostředků stylizovány jako spontánní neformální rozhovory dvou blízkých osob. Viz např. výpovědi: *Tý jo. To je hezký tady.; Máš těžkej zadek, vid'?*; *No tak to je mazec!* apod. Některé dialogy však mají spíš charakter výkladu o místě, kde se herci právě nacházejí. V těch pak zpravidla převažuje spisovná čeština, viz následující příklad:

OK: (...) v roce 1933 (...) obec Krásno (...) nechala lidi postavit tuhle rozhlednu, aby sem nalákala návštěvníky z Karlových Varů a Mariánských Lázní.

MK: Ano. A o rok později byla slavnostně otevřena (...) a dostala jméno po říšském kancléři Adolfu Hitlerovi. A od té doby se jí neřekne jinak než Hitlerka.

Ve čtených komentářích převažují prostředky spisovné češtiny, a to opět zejména ve výkladových pasážích, např.: *Šlo o strategický mohutný strážní hrad, který Karel IV. označil za nezcizitelný*. I v komentářích se však místy objevuje obecná čeština. Jedná se např. o pasáže, ve kterých protagonisté popisují zábavné momenty z cest nebo referují o každodenních záležitostech: *Černej i Bílej jsou šťastný a my tak mokry, že už je to úplně jedno. (...) No nic. Konec blbnutí ve vodě (...) Převlíknem se do suchýho a hup do stanu*. Jindy jsou zřejmě nespisovné prvky projevem zvláštního

zaujetí pro popisovanou/zobrazovanou skutečnost nebo prostředkem emocionalitu: *Ale ty malý, čerstvě narozený telátka krávy někde nechají ležet (...), ale každé dvě až tři hodiny se k nim vrací, aby jim daly napít.* V některých promluvách přitom dochází k nevhodným kombinacím jazykových prostředků z různých stylových vrstev. Viz např. výraz *pozlacenej* v následujícím komentáři, který je součástí popisu kočáru vystaveného v kladrubském hřebčíně:

*Ano. Opravdu krása. Je **pozlacenej** a vyrobili ho ve Francii pro pražské arcibiskupy na začátku osmnáctého století. V té době se hned dalo poznat, kdo jede. Bělouši byli určeni pro císařský dvůr a pro světskou moc. Církev zas používala jen vraníky.*

Obecněčeský tvar přídavného jména výrazně kontrastuje se spisovným tvaroslovím zbytku uvedené pasáže i s celkovým obsahem a stylem promluvy. Později se v komentáři objevuje dokonce knižní výraz *dle* (*zapřahání koní do kočáru se řídilo dle ustálených pravidel*), čímž se stylové rozpětí tohoto úseku ještě zvětšuje.

V některých promluvách jsme zaznamenali formulační nedostatky, které mohly posluchačům ztěžovat porozumění. V následujícím příkladu se vyskytují problémy se slovosledem, pořadím vět a volbou jednoho výrazu: *Kníže byl velkým milovníkem přírody, chovu zvířete a také lovu. Stáje u zámečku byly. Určitě tady měli i těžké koně na práci v lese. Ale díky rekonstrukcím ztratily původní podobu.*

Slovosled věty *Stáje u zámečku byly* by byl namístě, pokud by stáje už byly v předchozím textu tematizovány, resp. pokud by v něm byla zmíněna otázka, zda u zámečku byly stáje. V daném úseku textu však o stájích dosud nebyla řeč, náležitý je proto slovosled *U zámečku byly stáje*.

Ve větě *Ale díky rekonstrukcím ztratily původní podobu* není posluchači nejprve jasné, co má být jejím nevyjádřeným podmětem. Vzhledem k jejímu obsahu to jen stěží mohou být *koně* z předchozí věty. Teprve při opakovaném poslechu (ten je ovšem možný jen při sledování pořadu na internetu, nikoli v televizi) je zřejmé, že původní podobu ztratily *stáje*, tedy podmět věty stojící už před předchozí větou. Věty *Stáje u zámečku byly* a *Ale díky rekonstrukcím ztratily původní podobu* na sebe tedy úzce navazují, mezi nimi by proto neměla stát věta, která tuto návaznost narušuje (*Určitě tady měli...*).

Poslední poznámka se týká výrazu *díky* ve větě *Ale díky rekonstrukcím ztratily původní podobu*. Tato předložka bývá tradičně spojována s pozitivním významem (např. *vyhrát díky Jirkovi, díky poctivé práci*), vhodnější by zde proto byla neutrální předložka *kvůli*: *Ale kvůli rekonstrukcím...*

Na závěr se ještě zmíníme o úrovni humoru v jednom krátkém dialogu, který zazněl při prohlídce dolomitových jeskyní. Bratři Krausové v něm glosují krasové útvary (vzdáleně) připomínající ženská ňadra:

OK: *Hele bratře. Co ti to připomíná?*

MK: *(smích) Tohle? No tak já nevím, co vidíš ty, ale já vidím tři velikosti. Jedničky, dvojky a trojky.*

OK: *To je přece prušácká přilbice.*

Dáváme tvůrcům pořadu ke zvážení, zda tento druh humoru dosahuje úrovně kultivovanosti, kterou diváci u pořadů vysílaných Českou televizí očekávají.

Shrnutí: I přes uvedené nedostatky byl jazykový projev obou protagonistů pořadu na přijatelné úrovni. Tvůrcům doporučujeme pracovat uvážlivěji s různými jazykovými varietami, zejména s prostředky obecné češtiny, a také věnovat větší pozornost formulování doprovodných komentářů.

Euro 2020

16. Mistrovství Evropy ve fotbale uváděné pod zkráceným názvem Euro 2020 proběhlo od 11. června do 11. července 2021 v 11 státech od Španělska po Ázerbájdžán. Celkem se odehrálo 51 zápasů a Česká televize je všechny odvysílala spolu s před- a pozápasovou debatou ve studiu v přímém přenosu, nadto natáčela reportáže z míst zápasů, ze zázemí české reprezentace aj. Euro 2020 tedy byla věnována značná péče a množství hodin. Na vysílání se podílelo adekvátní množství lidí, z nichž nás nejvíc zajímá jazykový projev moderátorů v televizním studiu, komentátorů zápasů a reportérů. Jednalo se o velmi zkušené pracovníky a spolupracovníky ČT. Ve studiu to byli Petr Kubásek, Jan Lutonský, Petr Čapek, zápasy komentovali Jaromír Bosák, Vlastimil Vlášek, Ondřej Prokop aj. spolu se stálými spolupracovníky ČT z řad bývalých fotbalistů Luděk Zelenkou, Pavlem Karochem, Erichem Brabcem, Lubošem Kaloudou či Josefem Němcem; ve studiu moderátorům pomáhali rovněž bývalí fotbalisté, z nichž někteří se jako stálí pracovníci objevovali opakovaně, zejména Tomáš Sivok a Günter Bittengel, jiní příležitostně, např. Martin Hašek, Tomáš Ujfaluši a další. Konečně nesmíme zapomenout ani na reportéry Davida Kalouse a Davida Kozohorského, své vlastní okénko měl Petr Čech. Jedná se tedy o mnoho mluvčích (a to zde nejsou vyjmenováni zdaleka všichni) a o více než sto hodin promluv. Nemůžeme zde hodnotit všechny mluvčí jednotlivě, své hodnocení proto zobecníme a poukážeme na charakteristické rysy jazykových projevů uvedených mluvčích.

Spisovná čeština je základním jazykovým kódem zejména pro stálé pracovníky sportovní redakce ČT. V projevech odborníků, bývalých fotbalistů, se v různé míře objevují prostředky obecné češtiny či regionálních variet. Množství nespisovných prvků většinou odráží to, zda jde o stálého spolupracovníka ČT, či nikoli a jak dlouho s ČT spolupracuje. Nespisovné tvary se tedy v mnohem větší míře vyskytovaly např. v projevu Tomáše Sivoka než v projevu Luděka Zelenky. Je zcela

pochopitelné, že pro fotbalisty, jejichž mateřským jazykem je obecná čeština či regionální varieta češtiny, již denně používali na fotbalovém hřišti, v kabinách i v rodině, není vůbec snadné začít bezchybně a plynně užívat spisovnou češtinu, promlouvají-li k veřejnosti z obrazovek České televize. Jakkoli máme pochopení pro obecněčeské prvky v projevu Tomáše Sivoka, nebylo nejméně, když hned ve své úplně první promluvě, krátce poté, co ho moderátor představil jako hlavní tvář České televize tohoto evropského šampionátu, ukončil svou repliku výpovědí *a že kucí udělaj nějakej pořádněj výsledek*. O osmnáct minut později pak diváci prvního přímého přenosu Eura 2020, v němž hrála Itálie proti Turecku, mohli z úst T. Sivoka promlouvajícího ve studiu slyšet i tato slova: *von je (...) vysokej, rychlej (...) je i hrozně vyčůranej*.

Z obecněčeských prvků, jimiž byla protkána řeč bývalých fotbalistů a které se občas vyskytly i v projevu komentátorů, se nejčastěji opakovaly tyto: a) *ej* místo spisovného dlouhého *ý/í* (*vysokej, rychlej, vyčůranej* aj.); b) protetické *v-* (*von, vono zase (...) nejsou žádný vořezávátka; vodpálí to; střílel z votočky*); c) dlouhé *í/ý* místo dlouhého *é* (*to je dobrý; to řešení bylo fotbalový*); d) koncovka *-ama* v instrumentálu plurálu (*mezi nohama, že se mu to neodrazilo houslema za něj*).

V projevech prakticky všech mluvčích se objevují opakující se klišé a ustálené metafory (*zajímavá střela / nahrávka / šance; naordinoval jim taktiku / rozestavení; to řešení bylo fotbalový; kvalita tam je, mají tu kvalitu; silný / dobrý na míči; nabral hráče; namazal mu před prázdnou kasu; zařadili velmi vysoký rychlostní stupeň; za mě; slovo paradoxně* užívané i v situacích, v nichž o žádný paradox nejde aj.) a také množství metafor neotřelých (*musí znovu hledat cestičku pralesem bílých stulpen; tentokráte uvízl na souši; ale bylo to dělo a Safonov si věřil a dal to do medu* apod.). Mluvení o fotbale a jeho komentování má rysy profesní mluvy, obtížně srozumitelné nezasvěceným laikům. Případní diváci, kteří fotbal obvykle nesledují, se proto octnou v úplně novém, pro ně neznámém jazykovém prostředí. Diváci poeticky založení se pak mohou esteticky těšit nejen z fotbalu, ale i z velmi obrazné řeči, kterou se tato míčová hra obvykle popisuje.

Shrnutí: Jazykový projev moderátorů, komentátorů a redaktorů sportovní redakce ČT je na standardně vysoké úrovni, všichni užívají převážně spisovnou češtinu, mluví srozumitelně a souvisle. Projev expertů je o poznání horší. Užívají obecnou češtinu nebo se v jejich projevu objevují nářeční prvky, také je patrné, že formulují s větším úsilím. Jedná se o bývalé fotbalisty, pro něž je spisovná čeština nepřirozenou jazykovou varietou. Nicméně protože už jako aktivní sportovci byli zvyklí promlouvat na veřejnosti, mohli by být zejména ti, kteří jsou stálými spolupracovníky ČT, více vedeni k užívání spisovné češtiny.

Pečení na neděli

Přibližně půlhodinový pořad Pečení na neděli vysílal ve sledovaném období program ČT1. Divákům jím prováděla Petra Burianová, vítězka soutěže amatérských pekařů Peče celá země pořádané Českou televizí v roce 2020. V tomto hodnocení se zaměříme zejména na jazykový projev moderátorky a informační členění textů, které v pořadu zaznívají.

Název pořadu naznačuje zaměření na pečení, jeho tematická skladba je však podstatně bohatší. Jednotlivá vydání pořadu, který má v některých ohledech až cestopisné rysy, představují tradiční recepty, řemesla nebo zvyklosti charakteristické pro některý z vybraných regionů České republiky a také místní folklor. Jazyková stránka pořadu je tak z několika důvodů velmi rozmanitá: Jednak v jednotlivých vydáních promlouvají obyvatelé různých regionů a jejich regionální původ se projevuje také v jejich mluvě. Jednak v pořadu zaznívá řada typů promluv – od spontánních dialogů „při práci“, tedy při vaření, přes předem připravené rozhovory moderátorky s hosty po čtené monologické úvahy a další komentáře Petry Burianové.

Známky regionálního původu nese do značné míry také projev Petry Burianové, která se v jednom z vydání pořadu identifikuje jako rodačka z Horácka na Vysočině. Ve svém projevu kombinuje prostředky spisovné češtiny, obecné češtiny a nářeční prvky. Spisovně promlouvá moderátorka ve čtených předtočených pasážích (*Vlastně by se dala docela dobře vytvořit koláčová mapa, podle které by se dalo krásně cestovat*). Přestože nejde o profesionální mluvčí, promlouvá v nich navíc ve vhodném tempu a náležitě je v souladu s obsahem zvukově člení. Převážně spisovné jsou předem připravené rozhovory s hosty. Obecná čeština (*Zkusíme to dozdobit takovejma tradičníma velikonočníma motivama*) a nářeční prvky (*povidlí*) se pak vyskytují především ve spontánních dialozích při vaření. Korespondují tak s charakterem komunikační situace a jsou výrazem empatie s hosty, kteří sami obecnou češtinu nebo nářeční prvky, respektive stejně jako Petra Burianová často obojí, ve spontánních dialozích volí.

V drtivé většině případů je tak přítomnost nespisovných jazykových prostředků zcela odůvodněná. Jen v jednom z úvodních vydání pořadu jsme zaznamenali nevhodné užití obecné češtiny v úvodu předem připraveného rozhovoru (*Ty kolače sou výborný, vy máte určitě nějaké tajemství, co do nich dáváte, že jsou takhle krásně vláčný a plný tvarohu?*), domníváme se však, že mohlo jít o důsledek určité počáteční nervozity.

Komentář k informačnímu členění textů, které v pořadu zaznívají, souvisí s jeho značnou tematickou šíří a také volnou strukturou: obsah pořadu (i když se řada jeho částí opakuje) není členěn do pravidelných bloků či rubrik, tematické bloky do sebe volně přecházejí a často se prolínají, signalizuje je střih a explicitní komentáře v promluvách moderátorky. Dodejme, že zvláště v textech, které jsou určeny k poslechu (a není se v nich tedy možné v případě potřeby „vracet“), je přehledné informační členění, díky němuž příjemce chápe, jakého tématu se předkládané informace týkají,

nezbytnou podmínkou srozumitelnosti. V této oblasti jsme však bohužel v hodnoceném pořadu zaznamenali řadu problémů. Zmíníme alespoň dva, které se opakovaly nejčastěji:

1. Opakovaně docházelo k tomu, že pro diváka nové téma bylo prezentováno jako téma již známé, protože text obsahoval nadbytečný výraz vnitrotextového odkazování. Například příslovce *také* ve výpovědi *Májku také může postavit chlapec před oknem své dívky na důkaz své lásky a obdivu* naznačuje, že téma (kdo může postavit májku) bylo již dříve zmíněno. Stejně tak ukazovací zájmena *tu* a *toho* ve výpovědích *protože my děláme tu sváteční podještědskou verzi* a *to je sluníčko, které po upečení ozdobí střed toho našeho slunovratového věnce* indikuje, že sváteční podještědská verze a náš slunovratový věnec byly již uvedeny. Ve všech případech se však v textu prezentovaném divákům jednalo o první zmínku o tématu, předchozí zmínky byly patrně odstraněny při střihu natočeného materiálu. V každém případě je však přítomnost odkazovacích výrazů, které k ničemu neodkazují, silně matoucí.

2. Ve většině vydání pořadu se po animované znělce a čteném úvodu, který subjektivní úvahovou formou představil region, kde se vydání natáčelo, objevil titulek obsahující název nějakého pokrmu. Smysl tohoto titulku je poněkud nejasný: V některých vydáních šlo o název pokrmu, jehož recept bezprostředně následoval. Titulek tedy fungoval jako předznamenání bezprostředně následujícího tématu. To vyvolává – nenaplněné – očekávání, že podobně budou uvedena všechna nová témata, například všechny recepty prezentované v pořadu, další titulky se však v jednotlivých vydáních pořadu nevyskytly. V jiných vydáních šlo o název pokrmu, jehož příprava byla prezentována až na samém konci pořadu (konec pořadu je podle všeho vyhrazen nejneobvyklejšímu, často už zapomenutému, lokálnímu receptu). V této podobě měl možná název pokrmu představovat určitý podtitul dílu. Divákům, kteří dopředu obsah vydání neznali, byla však souvislost případného podtitulu s obsahem pořadu nejasná až do jeho samého závěru. Vzhledem k tomu, že někdy šlo o název všeobecně neznámý (například *devítipodlahová bába*), museli diváci odhadovat, že se jedná o název pokrmu. V obou případech titulek orientaci v informačním členění pořadu spíše ztěžoval.

Na závěr jedna pravopisná poznámka: V titulcích a textech prezentujících pořad na webu ČT jsme v několika případech zaznamenali chybné psaní názvů pokrmů či různých pekařských výrobků s velkým počátečním písmenem (*Horácký Betlém*, *Dobrovodské zeli* a *Zelná šňáva*). Náležité psaní s malým písmenem v titulcích i na webu jednoznačně převládalo, pro úplnost ale na tyto výjimky tvůrce upozorňujeme.

Shrnutí: Jazykový projev moderátorky je na velmi dobré úrovni, tím spíše, že nejde o profesionální mluvčí. Tvůrcům však doporučujeme věnovat zvýšenou pozornost informačnímu členění textů, které v pořadu zaznívají.

Tamtam

Pořad Tamtam je přehled veřejných akcí a událostí určených dětem; ve sledovaném období jej v sobotu dopoledne vysílal program ČT:D. Promlouvali v něm moderátoři Michaela Maurerová a Marek Němec a dvě kreslené postavy, jimž hlas propůjčoval Martin Písařík. V tomto hodnocení se zaměříme na projev jednotlivých protagonistů a jeden aspekt jazykové výstavby textů, které protagonisté pronášeli.

V pořadu ve sledovaném období zaznívaly promluvy moderátorů k divákům, dialogy moderátorů a animovaných postav, animovaných postav mezi sebou, a komentáře k ilustračním záběrům z prezentovaných akcí, tedy (patrně) vždy texty předem připravené. Oba moderátoři ve všech případech promlouvali s živou intonací, často v rychlém tempu, ale srozumitelně. Užívali spisovnou češtinu, ojediněle jsme zaznamenali nezáměrně užitě obecněčeské jazykové prostředky (*mezi nima, tydle, mam rád, vožilo*), v jejich projevu se vyskytovalo množství slov a formulací, které jej měly přiblížit mluvě dětí a mladých (*těpic*).

U animovaných postav odpovídala jazyková stránka projevu podle všeho snaze tvůrců postavy prostřednictvím jazykových a komunikačních prostředků charakterizovat: Rozvážná Kačka, která tíhne k akademickým zájmům, promlouvala ve velmi pomalém tempu, hlubším hlasem, v jejím projevu se často vyskytovaly složitější, někdy archaické formulace a v oblasti tvarosloví výhradně spisovná čeština (*uved' nějaké dílo z pera Jana Ámose*). Naopak neposedný Venda, který dává přednost zábavě, promlouval ve velmi rychlém tempu, užíval jednoduché formulace a často tvarosloví obecné češtiny (*de se do muzea, s kozama a ovečkama*). V jeho projevu se pravidelně vyskytovala také citoslovce *uí* nebo *hí*, naznačující patrně rychlý pohyb, a emfatická výslovnost některých hlásek (značíme ji zdvojením zdůrazněných hlásek: *rrodinný festival, spóóustu*). Dáváme tvůrcům tohoto pořadu ke zvážení, zda brát v úvahu postřeh jazykovědců ohledně rozložení mluvního tempa, zde konkrétně postaviček Kačky a Vendy. Existují odborné studie, v nichž autoři dospěli k závěru, že pomalé mluvní tempo společně s hlubokým hlasem bývá někdy využíváno k imitování jedinců spíše mentálně zaostalých. V tomto pořadu však má Kačka vystupovat naopak jako postavička nadmíru inteligentní.

Na okraj uvedme, že kreativní užití jazykových prostředků jsme v pořadu Tamtam pozorovali i jinde. Tvůrci pravidelně využívali mimo jiné různé slovní hříčky (jedno z vydání pořadu například moderátor uzavřel promluvou odkazující na název pořadu: Takže je jen na vás, jestli vyrazíte tam, nebo naopak tam, ale příští týden se setkáme opět tu.). Není však vyloučeno, že některé jazykové žerty ocení spíše než dětská diváci jejich rodiče, pokud s nimi pořad sledují. To může být případ

rozhovoru mezi Katkou a Vendou, jehož komický efekt byl založen na podobnosti slov *trogloodyt* a *trilobit*, která dětem nemusejí být běžně známa:

Véna: *Já zas letím na ty troglodyty.*

Kačka: *Trogloodyt jsi ty, Venouši, tohle jsou trilobiti.*

Jazykový projev všech protagonistů považujeme za přiměřený typu pořadu s jedinou výjimkou. V závěrečném přehledu představených akcí, který jako animovaná postava Vendy čte Martin Písařík, někdy kvůli vysokému mluvnímu tempu zaniká hranice mezi úseky věnovanými jednotlivým událostem. Z tohoto důvodu je přehled místy obtížně srozumitelný. Jako jeden celek bez jediné pauzy byl například pronesen relativně dlouhý úsek (zaznamenáváme jej záměrně bez interpunkce): *Taky můžete vyrazit na Strž za panem Čapkem kde vás čeká nová výstava blik cvak příjem výstava v plzeňském depu plná světelných kouzel vás rozzáří na to tata.* Kvůli chybějícímu předělu za slovy *nová výstava* se mohlo například zdát, že slova *blik cvak příjem* se nějak vztahují k výstavě o Karlu Čapkovi, nikoli k výstavě v plzeňském areálu DEPO2015, která má slovo *blik* v názvu. Řešením je zvolnit v této části mluvní tempo a vytvořit tak prostor pro náležité umístění pauz nebo například zvolnit u všech událostí jednotnou formulaci, jejíž začátek by byl pro posluchače signálem začátku nového úseku.

Výstavba textů, které v pořadu zaznívají, je do značné míry ovlivněna tím, že jejich obsah se opakuje. V zásadě jde vždy o oznámení o konání nějaké akce a pozvánku na ni. V pochopitelné snaze dosáhnout toho, aby texty, které v pořadu zaznívají, nebyly jazykově jednotvárné, volí tvůrci často méně obvyklé způsoby vyjadřování. Opakování určitých formulací je však téměř nevyhnutelné a není třeba snažit se jej odstraňovat za každou cenu. Doporučujeme se však při závěrečné redakci textů zaměřit na to, aby se bezprostředně za sebou nevyskytovaly právě méně obvyklé formulace, které na sebe poutají pozornost. Příkladem opakování, kterému by bylo podle našeho názoru vhodnější se vyhnout, je užití výrazu *ale i* namísto slučovací spojky (například *a*) v promluvách, jež po sobě bezprostředně následují: *uvidíte (...) krásné veterány, ale i nejmodernější závoděáky (...) vyměnit svou sbírku motýlů, ale i třeba ochutnat broučí speciality.*

Shrnutí: Jazykový projev protagonistů v zásadě odpovídá typu pořadu. Doporučujeme tvůrcům zaměřit se na srozumitelnost textů zaznívajících v závěrečném shrnutí prezentovaných akcí.

Události v kultuře

Zhruba 13minutový zpravodajský pořad Události v kultuře vysílá Česká televize každý den na programu ČT art. V tomto hodnocení se zaměříme na projev tří moderátorů pořadu, jimiž byli ve sledovaném období Kateřina Bílková (KB), Petra Křížková (PK) a Jiří Svoboda (JS).

Projev moderátorek KB a PK hodnotíme jako profesionální a kultivovaný. Obě promlouvají přiměřeným tempem, téměř vždy srozumitelně artikulují a zpravidla dodržují výslovnostní normu spisovné češtiny: náležitě umisťují ráz (značíme jej [ʔ]) ve spojeních *z období, s autorem, v exkluzivní, v obměněném* aj.; nezjednodušují skupiny souhlásek ve slovech a spojeních *šestnáct, šest sólových* apod., zpravidla zřetelně vyslovují obě stejné nebo podobné hlásky na hranici slov ve spojeních typu *před devadesáti, tisíc sedících*. Z drobných odchylek od spisovné výslovnosti se u obou moderátorek vyskytuje mírné dloužení samohlásek na konci některých slov (značíme jej dvojtečkou), např. *kdy:, by:, a:, třeba:, v Jihlavě:*. U PK se občas objevuje krácení samohlásek: *omezení, sedi, Spojenem království*. V jejích promluvách jsme si dále povšimli připojování krátké středové samohlásky (označované jako ə) na začátek některých slov stojících na začátku výpovědi, např. *əcena, əsnímkem, əzačíná*.

Větší výhrady máme opakovaně k projevu JS. V jeho promluvách se často vyskytuje nezřetelná, přibližná nebo zjednodušená výslovnost, takže některým slovům lze rozumět jen se značnými obtížemi. Běžné je u něj vypouštění souhlásek ze souhláskové skupiny, např.: *hvězda* [vězda], *vzpírá* [spírá], *vstupuje* [stupuje], *představíme* [přestavíme], *šestnáct* [šesnác] i [šesná], *science fiction* [sajn fišn] místo náležitého [sajens fikšn]. V jeho projevu jsme zaznamenali také vypouštění koncové hlásky slova, které může vést k nepochopení: *zval své* [zvasvé]; *zemřel* [zemře] *Miloslav Zikmund*; *její album* [jejʔalbum]. Objevuje se splývavá výslovnost stejné hlásky na hranici slov: *formát talentové* [formátalentové]; nezřetelná výslovnost předložky *v*: *v sobotu brněnském kostele*; krácení nebo redukce samohlásek (redukováný vokál značíme ə): *v Kroměříži, navíc* [nəvíc]; nespisovná výslovnost slova *koncert* [konzert]. Pro projev JS je dále typické přehnané, často neodůvodněné dynamické zdůrazňování některých slov.

Všichni tři moderátoři bez obtíží užívají tvaroslovné prostředky spisovné češtiny a zpravidla volí výrazy, které jsou přiměřené dané komunikační situaci (z výjimek lze uvést např. nespisovný výraz *ted'kon*, který byl užit v otázce při rozhovoru s respondentem).

Ve čteném komentáři se poměrně často setkáváme s případy nevhodného intonačního členění. Jedná se zejména o klesavou intonaci v místě, kde výpověď ještě nekončí, tedy o předčasný signál ukončení výpovědi. Viz následující příklady (klesnutí hlasem v nich značíme ↓, stoupnutí ↑):

Spolek sedmi českých fotografů ↓ 400 ASA ↑ otevírá vlastní výstavní prostor ↓ věnovaný dokumentární fotografii ↓

Česká premiéra filmu se odehraje v Mostě ↓ tento pátek 11. září ↑ a připomene tak pětáctýřicáté výročí přesunu tamního kostela...

Tento nedostatek může způsobit problémy s porozuměním zejména v případě, že lze pokračování výpovědi za klesnutím hlasem zpočátku mylně interpretovat jako začátek výpovědi nové, tj. není-li z obsahu pokračování hned zřejmé, že jde pravděpodobně o součást předchozí výpovědi. Taková mylná interpretace může posluchače zmást a ztížit jeho orientaci v textu:

Na to se ptá česká performerka a multimedialní umělkyně Veronika Šrek Bromová ↓ v nové výstavě Mezi dobrem a zlem ↓

A hostem zítřejších Událostí v kultuře bude dirigent Jakub Hruša ↓ s pozvánkou na festival Dvořákova Praha ↓

Herec John Malkovich vystoupí příští rok 26. července v Kroměříži ↓ ve hře The Music Critic ↓ ztvární zatrpklého hudebního kritika ve hře ↑ která je mixem nejhorších hudebních recenzí...

Poslední příklad je zvlášť matoucí kvůli tomu, že mylná interpretace působí poměrně dlouho jako pravděpodobná varianta. Problematické je zde spojení *ve hře The Music Critic*, které následuje po klesnutí hlasem a samo je zakončeno klesavou intonací. Z hlediska větné stavby by přitom mohlo být jak součástí výpovědi *Herec John Malkovich vystoupí příští rok 26. července v Kroměříži ve hře The Music Critic*, tak i výpovědi *Ve hře The Music Critic ztvární zatrpklého hudebního kritika*. Teprve když zazní pokračování druhé výpovědi, v němž se opakuje spojení *ve hře*, je zřejmé, že přiřazení spojení *ve hře The Music Critic* k následující výpovědi nebylo správné. V tu chvíli už je však posluchač, který se k této interpretaci přiklonil, dokonale zmaten a vzhledem k tomu, že se při poslechu textu nemůže k problematickému místu vrátit, jen stěží dokáže rekonstruovat obě výpovědi citovaného úseku.

Shrnutí: Projev obou moderátorek *Událostí v kultuře* je na dobré jazykové úrovni, moderátorovi JS doporučujeme dále pracovat na zlepšování výslovnosti. Mluvčím vystupujícím v pořadu doporučujeme více dbát na přehledné intonační členění výpovědí.